

Sara Košutar

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Borongajska cesta 83f, HR–10 000 Zagreb
sara.kosutar@erf.hr

Gordana Hržica

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Borongajska cesta 83f, HR–10 000 Zagreb
gordana.hrzica@erf.hr

KONEKTORI U SPONTANOME GOVORENOM JEZIKU

Načini povezivanja iskaza u organizaciji složenih nadrećeničnih cjelina plodna su tema brojnih jezikoslovnih istraživanja. Pritom je veći naglasak stavljen na proučavanje konektora i/ili diskursnih oznaka u govorenome jeziku jer je mnogim istraživanjima utvrđeno kako su te jezične jedinice vrlo česte upravo u govorenome jezičnom modalitetu (primjerice, O’Keeffe, McCarthy i Carter 2007). Ipak, većina hrvatskih jezikoslovaca usmjerila se na proučavanje kohezivnih veza u pisanome diskursu, dok se nadrećenična sintaksa govorenoga diskursa nije proučavala (primjerice, Velčić 1987, Glovacki-Bernardi 2004). Štoviše, u drugim je jezicima utvrđeno da su pojedini jezični elementi s poveziivačkom funkcijom karakterističniji za govorene žanrove te se ne pojavljuju istovremeno u pisanim žanrovima ili nisu zastupljeni u jednakoj mjeri (Biber 2006). Cilj je ovoga rada utvrditi kako se konektorima kao formalnogramatičkim sredstvima uspostavljaju odnosi među iskazima u spontanome govorenom jeziku izvornih hrvatskih govornika. Konektori se shvaćaju kao podskupina diskursnih oznaka te obuhvaćaju jezične elemente površinske strukture čija je primarna funkcija kohezivna. Za potrebe istraživanja izdvojeni su jezični uzorci 30 govornika iz *Hrvatskoga korpusa govornog jezika odraslih* (Kuvač Kraljević i Hržica 2016, HrAL). Korpus je analiziran pomoću unaprijed zadanoga popisa od 143 konektora prikupljena iz pisanih izvora o hrvatskome jeziku (znanstveni radovi, monografije, gramatike). Sukladno rezultatima u drugim jezicima u hrvatskome se govorenom jeziku pojavljuje manji broj konektora iz pisanih izvora o hrvatskome jeziku te su, s obzirom na formalnojezične razlike između pisanoga i govorenoga diskursa, pronađeni konektori koji nisu zabilježeni u takvim izvorima. Međutim, suprotno pretpostavci o visokoj čestoti konektora u govorenome jeziku, što je potvrđeno u drugim jezicima, zastupljenost tih jezičnih oblika u uzorku hrvatskoga jezika nešto je niža od očekivane.

1. Uvod

Uvođenjem komunikacijskog aspekta u tekstnu lingvistiku jezične jedinice veće od rečenice počinju se razmatrati s obzirom na njihovu uklopljenost u širi situacijski kontekst te se pomiču granice s teksta na *diskurs*, shvaćen kao kontekstualno uključen tekst koji integrira i pisani i govoreni modalitet jezične proizvodnje (Badurina 2008, usp. Brown i Yule 1983). U ovome će se radu nadrećenične cjeline razmatrati u okviru međupovezanosti jezičnoga i izvanjezičnoga konteksta, dakle diskursa. Kohezivne veze i koherentni odnosi među iskazima u diskursu ostvaruju se različitim veznim sredstvima koja se nazivaju konektorima i/li diskursnim oznakama.

1.1. Teorijski pristupi konektorima i/ili diskursnim oznakama

Jezične jedinice čija je funkcija nadrećenično povezivanje u središtu su istraživanja brojnih jezikoslovaca koji im pridaju različite nazive te ih različito definiraju, ovisno o teorijskom okviru s kojega im pristupaju. Terminološka i klasifikacijska neusustavljenost rezultat su različitih teorijskih pristupa i nepostojanja kriterija o vrstama jezičnih elemenata koji s obzirom na mogućnosti povezivanja na nadrećeničnoj razini ulaze u kategoriju konektora i/ili diskursnih oznaka.

Prema Hallidayu i Hasan (1976: 1–2) veznici (engl. *conjunctions*) su jedan od načina uspostavljanja kohezivnih veza u tekstu. Kohezija je semantički koncept kojim se upućuje na značenjske odnose među sastavnicama teksta i koji tekst čini tekstom (Halliday i Hasan 1976: 4). Kada interpretacija jednoga jezičnog elementa ovisi o interpretaciji drugog elementa, ostvaruje se kohezija (ibid.). Veznici čine dio konjunktivne kohezije (engl. *conjunctive cohesion*) koja je dio gramatičke kohezije, ali s leksičkom sastavnicom (Halliday i Hasan 1976: 6). Kohezivnost se dakle uvodi kao primarni koncept organizacije teksta. No drugi istraživači (primjerice, Schiffrin 1987) ističu kako kohezija sama po sebi nije dostatna da bi tekst funkcionirao kao cjelina, to jest da bi bio koherentan.

Drugi teorijski pristup (Schiffrin 1987) uključuje koherenciju u definiranju uloge diskursnih oznaka. Diskursne oznake ne promatraju se kao vezna sredstva

površinske strukture, već kao kontekstualne smjernice koje pridonose organizaciji koherentnoga diskursa na lokalnoj (između susjednih iskaza) i/ili globalnoj razini (između šire shvaćenih diskursnih struktura). Schiffrin (1987) produbljuje opis diskursnih oznaka uvrštavajući u tu kategoriju heterogenu skupinu jezičnih izraza poput veznika *i, ali, ili* (engl. *and, but, or*), uzvika *oh*, priloga *sada i onda* (engl. *now i then*) te leksikaliziranih izraza *znaš i mislim* (engl. *y'know i I mean*), a uključuje i neke paralingvističke elemente poput intonacije (Schiffrin 2001: 57, 62). Diskursne su oznake višefunkcionalni jezični elementi koji svoje funkcije mogu ostvarivati na jednome ili više govorenih planova u diskursu (Schiffrin 2001: 57).

Važnost komunikacijskoga konteksta u proučavanju diskursa dovodi i do pragmatičkoga pristupa diskursnim oznakama. Fraser (1990, 1999, 2005) diskursne oznake promatra uže od ranije navedenoga pristupa vodeći se gramatičko-pragmatičkim kriterijima te ih određuje kao dio skupine *pragmatičkih oznaka*. Diskursnim je oznakama svojstveno pragmatičko značenje, a odnosi se na govornikovu komunikacijsku namjeru (Fraser 1990: 385–386). One prema tomu ne pridonose sadržaju poruke koja se prenosi, već funkcioniraju kao veze između segmenta koji uvode i prethodnoga segmenta (Fraser 1999: 950, usp. Halliday i Hasan 1976). Diskursne oznake čine leksički izrazi iz različitih sintaktičkih kategorija poput veznika *i* (engl. *and*), priloga (engl. *however*), prijedloga *unatoč* (engl. *despite*) i prijedložnih izraza *prije svega* (engl. *first of all*), za razliku od diskursnih oznaka prema Schiffrin (1987) koja dopušta i uzvike i izvanjezične elemente (Fraser 2005: 196).

Temeljem uvida u pokušaje definiranja i načine klasifikacije konektora i/ili diskursnih oznaka mogu se izdvojiti tri temeljne teorijske perspektive. U posljednjih dvadesetak godina zamjetan je velik broj radova o diskursnim oznakama koji proizlaze iz prethodno opisanih teorijskih modela. Pritom se istraživanja koja polaze od semantičkoga pristupa Hallidaya i Hasan (1976) zasnivaju uglavnom na analizi tekstne kohezije u pisanome jeziku (primjerice, Crane 2000, Ghasemi 2013 i dr.), dok se veći dio autora usmjerava na analizu diskursnih oznaka u govorenome jeziku pristupajući im u okvirima Schiffrinina (1987) diskursnoga pristupa (primjerice, Fung i Carter 2007, Verdonik, Rojc i Stabej 2007 i dr.) ili iz Fraserove (2005) gramatičko-pragmatičke perspektive (primjerice, Erman 2001, Qianbo 2016 i dr.).

1.2. Istraživanja konektora i/ili diskursnih oznaka u hrvatskome jeziku

U hrvatskome jeziku nadrečenična vezna sredstva u središtu su istraživanja nekoliko autora koji se razlikuju ovisno o jezičnim razinama na kojima ih analiziraju, a posljedično i u shvaćanju opsega jezičnih elemenata s kohezivnom funkcijom.

Sa sustavnim proučavanjem nadrečeničnoga jedinstva, u okrilju tekstne lingvistike, započeo je Silić (1984: 109) govoreći o „signalima kontekstualne uključenosti rečenice”, odnosno *konektorima*. Usmjerenost na komunikacijski kontekst omogućila je autoru da proširi kategoriju jezičnih jedinica koje se mogu naći u ulozi konektora jer smisla se veza među iskazima može ostvariti jezičnim sredstvima iz različitih gramatičkih kategorija. U funkciji veznih sredstava na nadrečeničnoj razini mogu se naći veznici (*i, ali* itd.), vremenski i mjesni prilozi (*jučer, ondje* i sl.), modalne riječi (*štoviše, uostalom* itd.) i razni leksemi (ponavljanja, sinonimi i sl.), a kao mogući signal kontekstualne uključenosti rečenice razmatraju se stilske figure (primjericice, metonimija) i red riječi (Silić 1984: 115–130). Kasnije će Silić i Pranjković (2007: 242) razgraničiti konektore od modalnih izraza ističući kako te jezične jedinice funkcioniraju kao sredstva kojima se modificira značenje cijele rečenice i tekstnim se konektorima mogu pribrojiti samo ako funkcioniraju kao sredstva veze.

Velčić (1987) jedinice povezivanja na razini teksta također naziva *konektorima* pristupajući im u okvirima tekstne lingvistike. Ipak, za razliku od Silića (1984), autorica kategoriju konektora određuje uže te u svojoj klasifikaciji polazi od funkcionalnogramatičkih kriterija. Kategorija konektora obuhvaća veznike (*i, ali*), priložne izraze (*osim toga*), frazeologizirane izraze (*drugim riječima*) i pozicionalne konektore (*valja reći da*). Pritom se konektorima pridaje dvojaka uloga: osim što uspostavljaju gramatičke i/ili semantičke odnose između rečenica, njima se povezuju dijelovi rečeničnog ustrojstva na razini složenih rečenica (Velčić 1987: 22). Suprotno tomu, Silić ističe (1984: 110) da veznike zavisno-složenih rečenica ne bi trebalo ubrajati među konektore jer oni „vezuju samo članove složene rečenice, a ne i rečenice”. U dijelu o povezivanju konektorima u argumentacijskome diskursu Velčić (1987: 55) otvara put analizi konektora na pragmatičkoj razini razmatrajući te jezične jedinice iz perspektive govorenoga žanra, odnosno u središte svoje analize postavlja komunikacijsku svrhu koja se tekstom ostvaruje.

Iz pragmatičke su perspektive *konektorima* pristupile Badurina i Palašić (2012) koje formalnomu i semantičkomu kriteriju pridodaju i onaj funkcionalnoga/pragmatičkoga tipa. Autorice promišljaju o višefunktionalnosti jezičnih elemenata ističući kako se s obzirom na konkretnu komunikacijsku situaciju u funkciji veznih sredstava, to jest konektora mogu naći i one jezične jedinice koje se tradicionalno ne smatraju veznicima, primjerice uzvici, čestice (ili modalne riječi) i prilozi, pa i čitavi iskazi, odlomci i tekstovi koji, povezujući dijelove diskursa, pridonose njegovoj kohezivnosti (Badurina i Palašić 2012: 255–256). Pritom ne teže uspostavljanju konačnoga popisa tih jezičnih jedinica, već naglašavaju važnost jezične komunikacije (pragme) u određivanju kategorije veznih sredstava. Badurina i Matešić (2013) pošle su korak dalje analizirajući funkcionalnost poštapalica kao posebne vrste diskursnih oznaka (primjerice, *je li, ovaj* i sl.).¹ Kako bi pobliže odredile što su diskursne oznake, autorice dovode tu kategoriju jezičnih jedinica u suodnos s tekstnim konektorima te uspoređuju njihove opise unutar pripadajućih teorijskih pristupa. Na kraju zaključuju da je zapravo riječ o istim jezičnim jedinicama, a razlikuju ih pristupi iz kojih ih sagledavamo, odnosno na nadrečeničnoj/tekstnoj razini poimaju se kao tekstni konektori, dok se u okviru diskursne analize određuju kao diskursne oznake (Badurina i Matešić 2013: 14, v. više Badurina 2008: 36).

Temeljem pregleda o različitosti nazivlja i teorijskih pristupa može se zaključiti kako su se jezične jedinice u funkciji povezivanja nazivale *konektorima* onda kada im se pristupalo u okvirima tekstne lingvistike, dok je u diskursnim studijama popularniji naziv *diskursna oznaka*. No unatoč različitosti kategorije konektora i/ili diskursnih oznaka opisani se pristupi podudaraju u jednom aspektu, a to je shvaćanje njihove primarne *konektivne* funkcije koja se odnosi na povezivanje dijelova diskursa u koherentnu cjelinu. U ovome će se radu naziv *diskursna oznaka* shvaćati kao nadređenica pojmu *konektor* imajući pritom u vidu da *diskursne oznake* ostvaruju složenije odnose u diskursu, primjerice upućivanje na vrstu poruke, situacijski kontekst komunikacije, govornikov stav prema sadržaju iskaza i sl., kao i da je konektivna funkcija samo jedna od mogućih koju te jedinice vrše (usp. Schiffirin 1987, Pons Bordería 2006, Nigoević 2010). Sukladno tomu jezične jedinice koje su predmetom analize u ovome će

¹ O diskursnim je oznakama i pokušajima njihova određenja Badurina progovorila ranije u svojoj studiji *Između redaka: studije o tekstu i diskursu* (2008.).

se radu nazivati *konektorima*, a obuhvatit će jezične elemente čija je uloga uspostavljanje logičkih odnosa među iskazima površinske strukture u spontanome govorenom jeziku.

1.3. Diskursne oznake i/ili konektori u spontanome govorenom jeziku

1.3.1. Obilježja spontanoga govorenog diskursa

Jezik kao višefunkcionalno sredstvo komunikacije ostvaruje se na dvama jezičnim planovima u diskursu, govorenome² i pisanome (Badurina i Kovačević 2001: 11). Govoreni i pisani diskurs u mnogočemu se razlikuju. Naime, spontani govoreni jezik³ odlikuje se nepripremljenošću, to jest nastaje u danome trenutku, istovremeno kada je i strukturiran (Mello 2014: 28). Pisani je jezik unaprijed planiran i moguće ga je proizvoditi u stankama u kojima pisatelj dobiva na vremenu potrebnom za promišljanje i uređivanje iskaza (Miller i Fernandez-Vest 2006: 13). S obzirom na spontanost situacije govoreni se jezik najčešće ostvaruje interakcijom licem u lice (Ghasemi i Jahromi 2014: 151) te je popraćen različitim paralingvističkim elementima kao što su situacija (stvarni kontekst), geste, mimika, intonacija, stanaka i dr. (Badurina i Kovačević 2001: 154). Razlike između govorenoga i pisanoga jezika očituju se i na formalnojezičnoj razini. Spontani govoreni jezik karakteriziraju fonološki reducirani oblici, fragmentirana sintaksa, manje složene rečenice, prevlast aktivnih konstrukcija, pojednostavljen leksik, mnoštvo ustaljenih jezičnih sredstava s fatičkom funkcijom (primjerice, *ovaj, znaš, mislim* i sl.) te su česta oklijevanja, ponavljanja i sl. (Brown i Yule 1983, Miller i Fernandez-Vest 2006, Silić 2006). Suprotno tomu, za pisani su jezik karakteristične organiziranija struktura, duži iskazi, višečlane strukture, složenija sintaksa, prevaga pasivnih glagolskih oblika, bogatiji i biraniji leksik te su češći nominalni oblici (Biber 1988, Paltridge 2006).

Govoreni jezik od pisanoga razlikuje i način razdvajanja niza jezičnih jedinica. Dok u pisanome jeziku, čija se sintaksa najbolje poznaje, rečenica obično služi

² Jezik (franc. *langue*) kao sustav znakova realizira se u govoru (franc. *parole*), dok se govor kao jezična realizacija ostvaruje ili u govorenom ili u pisanom obliku (Badurina 2001: 39, Pavelin-Lešić 2013: 13). Stoga će se u ovome radu koristiti nazivom *govoreni diskurs* ili *govoreni jezik*.

³ Govoreni jezik može biti spontani (nepripremljen), planirani (pripremljen), čitani (temelji se na pisanome predlošku) itd. (ibid. 29).

kao temeljna jedinica analize, u govorenome jeziku takav je pristup problematičan. Crystal (1987) napominje da pri razdvajanju govorenoga niza na pauze često nije lako odlučiti označuju li one granice među rečenicama ili je određeni govoreni niz jedna rečenica slobodnije organizirane strukture. Kao temeljna jedinica govorenoga jezika često se spominje iskaz, pa je tako iskaz i osnova nekih mjera jezičnoga razvoja ili jezičnoga znanja, primjerice prosječna duljina iskaza. Razdvajanje na iskaze, kao i razdvajanje govorenoga niza na rečenice, temelji se na intonacijskim kriterijima, najčešće na pauzi. No pouzdanost takvoga razdvajanja vrlo je dvojben. Primjerice, Stockman (2010) u istraživanju uspoređuje razdvajanje na iskaze triju uzoraka 20 različitih transkriptora. Dobivena razina podudarnosti među ispitanicima izrazito je niska, to jest broj iskaza procijenjen je od 36 do 76. Zbog ovakvih se problema propituje opravdanost razdvajanja govorenoga niza na jedinice prema intonacijskim kriterijima, zapravo u pitanje se dovode i rečenica i iskaz. Stoga više istraživača (Halliday 1989, Miller i Weinart 1998) kao temeljnu sintaktičku jedinicu govorenoga diskursa izdvaja surečenice. Ovakav pristup govorenomu diskursu ima posljedice i na shvaćanje i definiciju diskursnih oznaka i/ili konektora unutar govorenoga niza. Ono što bi se u pristupima koji razdvajaju govoreni niz na rečenice moglo smatrati unutarrečeničnim veznim sredstvom, u podjeli na surečenice postaje element povezivanja temeljnih sintaktičkih cjelina, dakle konektor i/ili diskursna oznaka.

1.3.2. Istraživanja diskursnih oznaka i/ili konektora u spontanome govorenom jeziku

Iako se diskursne oznake upotrebljavaju i u govorenome i u pisanome jezičnom modalitetu, brojne studije koje se njima bave raščlanjuju ih u okviru govorenoga jezika. Polazišta za proučavanje diskursnih oznaka u govorenome jeziku temelje se na činjenici da su one vrlo česte upravo u spontanoj usmenoj komunikaciji. Na primjer, istraživanja u engleskome jeziku pokazala su da govoreni diskurs obuhvaća 10 puta više diskursnih oznaka od pisanoga diskursa (Louwerse i Hite Mitchell 2003: 208), kao i da su diskursne oznake *znaš* i *mislim* (engl. *You know*, *I mean*) dvije najčešće dvočlane jezične strukture u korpusu govorenog engleskog jezika CANCODE (O’Keeffe, McCarthy i Carter 2007: 65). Zatim utvrđeno je da se u spontanome razgovoru u kantonskome jeziku čestica *la* (u funkciji

diskursne oznake) pojavljuje u prosjeku svakih 1,5 sekundu (Luke 1987, prema Fung i Carter 2007: 410, Luke 1989), dok se u francuskome govorenom jeziku diskursna oznaka *ali* (franc. *mais*) pojavljuje svake 42 sekunde (Chanet 2003: 15). S obzirom na razlike između pisanoga i govorenoga jezičnog modaliteta, neki autori tvrde da su pojedina vezna sredstva karakteristična isključivo za jedan određeni jezični modalitet ili se u jednome od dvaju modaliteta češće ostvaruju. Primjerice, analizirajući govorene i pisane žanrove u engleskome jeziku, Biber (2006) je pokazao da su jezična sredstva poput *ok, pa, sad(a)* (engl. *okay, well, now*) ograničena na govorene žanrove i rijetko se pojavljuju u pisanim žanrovima. Nadalje, Carter i McCharty (2006) razlikuju diskursne oznake koje su češće u neformalnome govorenom diskursu poput *uostalom, u svakom slučaju, vidiš* (engl. *by the way, anyway, You see*). Do sličnih je spoznaja došla Castellà (2004) koja je analizirala različite diskursne žanrove (neformalne konverzacije, sveučilišna predavanja i pisane znanstvene radove) u katalonskome jeziku i zaključila kako su pojedina vezna sredstva i njihove uporabe tipične za određenu tekstnu vrstu.

Analize diskursnih oznaka u govorenome jeziku usmjerene su na korpusna proučavanja kako bi se utvrdila čestota te značenjska i funkcionalna obilježja koja ti jezični elementi ostvaruju u različitim kontekstima spontane govorene komunikacije. Primjerice, Verdonik, Rojc i Stabej (2007) analizirali su čestotu diskursnih oznaka s interakcijskom funkcijom u slovenskome jeziku na primjeru korpusa spontanijh telefonskih razgovara TURDIS-1 (Verdonik i Rojc 2006). U ukupno 15 717 pojavnica, odnosno 2174 iskaza, diskursne oznake pojavljuju se 2158 puta, što čini 14 % od ukupne istraživane građe. Na temelju dobivenih rezultata autori zaključuju da diskursne oznake imaju vrlo važnu funkciju u uspostavljanju i održavanju spontane konverzacije u slovenskome jeziku. Slično prethodnom istraživanju Taboada i Gómez-González (2012) proveli su kontrastivnu analizu čestote diskursnih oznaka s koncesivnim značenjem usporedbom pisanoga i govorenoga korpusa u engleskome i španjolskome jeziku. Prema dobivenim rezultatima engleski se govornici češće koriste diskursnim oznakama u govorenome (8.82) nego u pisanome jeziku (5.25). Međutim, u španjolskome jeziku diskursne su oznake otprilike dvostruko zastupljenije u pisanome korpusu (6.95) za razliku od govorenoga u kojem su vrlo rijetke (2.76). Isto tako, u oba jezika nisu pronađene sve diskursne oznake koje su utvrđene u pisanim izvorima,

točnije samo su tri od dvanaest diskursnih oznaka iz pisanoga jezika pronađene u govorenome korpusu u oba jezika. Razlog učestaloga pojavljivanja diskursnih oznaka u govorenome jeziku rezultat je neformalnosti komunikacijske situacije i gramatičke fragmentiranosti nastale zbog nemogućnosti iznalaženja vremena za planiranje iskaza (Brinton 1996: 33, prema Östman 1982: 169). No pojedina su istraživanja pokazala da su diskursne oznake vrlo česte i u formalnome kontekstu usmene komunikacije. Primjerice, Aşık i Tevfik Cephe (2013) provedli su kontrastivnu analizu diskursnih oznaka u akademskom engleskom jeziku na temelju korpusa govorenoga jezika MICASE i korpusa usmenih studentskih izlaganja koji je prikupljen za potrebe istraživanja. U korpusu izvornih govornika engleskoga jezika prisutne su 104 diskursne oznake, što čini 21,48 % od ukupnoga broja riječi u tome korpusu, odnosno od ukupno 41 173 riječi diskursne se oznake pojavljuju 8844 puta. Korpus inojezičnih govornika obuhvaća 79 diskursnih oznaka, što čini 11,15 % od ukupne građe, to jest u ukupnome broju od 34 420 riječi diskursne se oznake pojavljuju 3839 puta.

S druge strane, u hrvatskome jeziku nisu provedena istraživanja o vrstama i čestoti diskursnih oznaka i/ili konektora u govorenome jeziku. Naime, hrvatski jezikoslovci u svojim su se radovima usmjeravali većinom na proučavanje kohezivnih sredstava u pisanome diskursu, dok se načini povezivanja na nadređeničkoj razini u govorenome diskursu nisu analizirali. Primjerice, Silić (1984) svoju podjelu konektora oprimjeruje na beletrističkim i nebeletrističkim pisanim tekstovima, dok Glovacki-Bernardi (2004: 54) kao građu za analizu anaforičkih i kataforičkih elemenata uzima pisane tekstove, točnije literarne ili fiktionalne (kratke priče) i neliterarne tekstove (novinske članke) objašnjavajući kako je prednost pisanih tekstova „u tome što su oni dovršen jezični iskaz, tako da u procesu recepcije imaju status konstantne varijable”. Zatim Velčić (1987: 55) raščlanjuje konektore iz „perspektive govornoga žanra”, no primjeri koje izdvaja prikupljeni su iz autentičnih pisanih tekstova (v. Velčić 1987: 56). Inovativnim se u tome smislu može smatrati rad Badurine i Matešić (2013) u kojem autorice raščlanjuju funkcionalnost „poštapalica” kao posebne vrste diskursnih oznaka (primjerice, *je li, ovaj* i sl.), i to u okviru javnoga govorenog diskursa, točnije u govorenom obliku znanstvenoga diskursa oprimjerujući ih na ulomku sa sveučilišnoga predavanja, no izostaju konkretni podatci o vrstama i čestotnosti oblika.

2. Ciljevi istraživanja i pretpostavke

Cilj je ovog istraživanja utvrditi kako se konektorima kao formalnogramatičkim kohezivnim sredstvima uspostavljaju odnosi među iskazima u spontanome govorenom jeziku. U skladu s time postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

- 1) Koji će se konektori iz pisanoga jezika pojaviti u spontanome govorenom jeziku?
- 2) Hoće li se u spontanome govorenom jeziku pojaviti konektori koji nisu zabilježeni u pisanim izvorima?
- 3) Kolika je zastupljenost konektora u spontanome govorenom jeziku?

Na temelju istraživačkih pitanja oblikovano je nekoliko pretpostavki:

P1: Sukladno istraživanju provedenom u engleskome i španjolskome jeziku (Taboada i Gómez-González 2012) u spontanome govorenom jeziku bit će zastupljen manji broj konektora iz pisanih izvora, odnosno manje od 30 % konektora iz pisanoga jezika pojavit će se u govorenome jezičnom uzorku.

P2: Očekuje se da će se u korpusu govorenoga jezika pojaviti konektori koji nisu zabilježeni u pisanim izvorima. Naime, govorenje i pisanje dva su modaliteta jezične proizvodnje različitih obilježja, a kao posljedica formalnojezičnih nepodudarnosti u njima se ostvaruju različite jezične jedinice (Castellà 2004, Biber 2006, Carter i McCarthy 2006).

P3: U uzorku spontanoga govorenog jezika očekuje se visoka zastupljenost konektora, odnosno 10 – 20 % od ukupnoga broja pojava činit će konektori, što je potvrđeno u istraživanjima u drugim jezicima, primjerice engleskome (Aşik i Tefik Cephe 2013) i slovenskome jeziku (Verdonik, Rojc i Stabej 2007).

3. Metodologija istraživanja

Do spoznaja o zastupljenosti konektora u spontanome govorenom jeziku došlo se proučavanjem korpusa spontane konverzacije odraslih govornika. Korpus je pretraživan pomoću unaprijed zadanoga popisa konektora prikupljenih iz različitih pisanih izvora. Dodatno su svi transkripti pročitani kako bi se izdvojili konektori koji se ne nalaze na popisu.

3.1. Sudionici istraživanja

Jezični uzorci sudionika u ovom su istraživanju preuzeti iz *Hrvatskoga korpusa govornog jezika odraslih* (Kuvač Kraljević i Hržica 2016, HrAL). HrAL je objavljen u bazi korpusa govorenih jezika, odnosno TalkBank-u (<https://talkbank.org>), i to u dijelu *Conversational Bank* (CA Bank, MacWhinney 2007). Korpus obuhvaća 165 jezičnih transkripata spontane konverzacije te sadrži oko 280 000 pojavnica i 121 000 različenica. Uzorkovanje je provedeno snimanjem zvučnih zapisa spontanih razgovora u neformalnim situacijama.

Za potrebe ovog istraživanja izdvojen je uzorak 30 odraslih izvornih govornika hrvatskoga jezika, od kojih je 11 muških i 19 ženskih. Ispitanici se kreću u rasponu od 20 do 86 godina i njihova je prosječna dob $M = 37,9$ ($SD = 17,98$). Prikupljeni uzorak pokazuje jezičnu raznolikost govornika s obzirom na njihovu geografsku i dijalektalnu pripadnost, odnosno ispitanici potječu iz različitih regionalnih krajeva Hrvatske (od središnje Hrvatske i Slavonije do Istre i Dalmacije). Uzorak sadrži ukupno 7498 iskaza i 36 043 pojavnice. Ispitanici su ujednačeni s obzirom na broj iskaza tako da prosječan broj iskaza po govorniku iznosi $M = 249,93$ (min = 201, max = 340, $SD = 41,32$). Osnovne informacije o podrijetlu, dobi i spolu sudionika istraživanja priložene su u Tablici 1.

Tablica 1. Podaci o sudionicima istraživanja

Podrijetlo		Dob						Spol	
	Broj govornika	20–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70 +	F	M
Županija									
Splitsko-dalmatinska	5	4			1			2	3
Varaždinska	4	2		2					4
Krapinsko-zagorska	3	1		1	1			3	
Brodsko-posavska	2			2				2	
Karlovačka	3			2			1	2	1
Bjelovarsko-bilogorska	1	1							1
Međimurska	3	2		1				2	1

Osječko- baranjska	3	2					1	2	1
Koprivničko- križevačka	1			1				1	
Sisačko- moslavačka	1			1				1	
Istarska	1	1						1	
Zagrebačka	1	1						1	
Grad Zagreb	2			1		1		2	
UKUPNO	30	14		11	2	1	2	19	11

3.2. Postupak izdvajanja konektora

3.2.1. Izrada popisa konektora

Korpus govorenoga jezika odraslih pretraživan je pomoću popisa konektora prikupljenih iz sljedećih izvora: *Od rečenice do teksta: (teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva)* (Silić 1984), *Uvod u lingvistiku teksta* (Velčić 1987), *Hrvatska skladnja: rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika* (Pranjković 1991), *Druga hrvatska skladnja: Sintaktičke rasprave* (Pranjković 2001), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Silić i Pranjković 2007) i *Hrvatski pravopis* (Badurina, Marković i Mićanović 2008). S obzirom na neusustavljenost nazivlja, različite pristupe i klasifikacije nadrečeničnih veznih sredstava, u ovome se radu konektori shvaćaju kao podređenice diskursnim oznakama te se odnose na jezična sredstva čija je primarna uloga kohezivna i tiče se povezivanja segmenata površinske strukture diskursa. Shodno navedenim kriterijima u ovome su se radu na popisu konektora našle jezične jedinice iz različitih gramatičkih kategorija poput veznika, zamjeničkih i drugih priloga, prijedložnih izraza i različitih ustaljenih struktura. Tako je načinjen popis od 143 jezične jedinice. Popis konektora prikupljenih za potrebe ovog istraživanja nalazi se u Prilogu 1.

3.2.2. Kriteriji izdvajanja konektora

Uporabom programa CLAN (MacWhinney 2000), to jest njegove naredbe KWAL izdvojeni su svi iskazi koji sadržavaju barem jednu od riječi ili izraz s popisa. Kako bi se dobio kontekst uporabe konektora, osim ciljnog su iskaza izdvojena

i tri iskaza prije te tri iskaza nakon ključnih riječi i izraza. S obzirom na to da mnoge riječi i izrazi s popisa ne moraju nužno imati ulogu konektora, ručno su izdvojeni oni primjeri u kojima se ostvaruju konektori. Ostale su naredbe CLAN-a (MacWhinney 2000) omogućile preciznije prebrojavanje jezičnih jedinica.

Prilikom pretraživanja i izdvajanja konektora iz korpusa nisu uzete u obzir razlike u distribucijskim obilježjima te se nadrečenična vezna sredstva analiziraju neovisno o njihovu položaju i mogućnosti distribucijske mobilnosti u iskazu (početak, sredina ili kraj iskaza). Zatim u iskazima s redupliciranim konektorima (primjerice, *i bobo i lule*) samo je prva sastavnica uzeta u obzir jer se sastavnicom koja slijedi povezuju članovi rečeničnog ustrojstva. U spontanome govorenom jeziku općenito su česta i ponavljanja riječi. Ako je neki od govornika ponovio dio iskaza, ali sadržaj iskaza nije se (bitno) promijenio, ponovljeni konektor nije zabilježen kao ključna riječ.

Važno je također napomenuti da su metodološka vodilja pri određivanju konektora bili pristupi koji sugeriraju da je surečenica temeljna organizacijska cjelina govorenoga diskursa (Halliday 1989, Miller i Weinert 1998). Ovo za posljedicu ima drugačiji pristup određivanju konektora, nego što je to u pisanome jeziku. Naime, dok bi se u pisanome jeziku konektorima nazivali isključivo elementi koji povezuju tekst iznad razine rečenice, u ovakvoj razdiobi govorenoga niza konektori mogu biti i jezični elementi koji povezuju surečenice.

Nakon izdvajanja konektora s popisa dodatno su pročitani transkripti kako bi se izdvojili konektori koji nisu na popisu. Takvi su se konektori također mogli pojaviti na bilo kojem mjestu u iskazu, pri čemu je kao kriterij odabira uzeta njihova uloga nadrečeničnoga povezivanja. U ukupnom izračunu broja konektora ta su vezna sredstva pribrojena onima s prvotnoga popisa. Na kraju je izračunat ukupan omjer konektora u ukupnome broju riječi svakoga od govornika te individualno omjer konektora po broju iskaza za pojedinoga govornika.

4. Rezultati

4.1. Zastupljenost konektora iz pisanih izvora u spontanome govorenom jeziku

Polazeći od prvog istraživačkog pitanja, analizirana je čestota jezičnih jedinica s veznom funkcijom koje se pojavljuju u govorenome jeziku u odnosu na iscrpan popis

konektora, to jest jezičnih jedinica koje su prikupljene iz opisa hrvatskoga jezika te se primarno temelje na pisanim izvorima. Ukupan broj konektora iz opisa hrvatskoga jezika i onih koji se pojavljuju u spontanome govorenom jeziku prikazani su na Slici 1. Zastupljena su 44 konektora od ukupno 143 tražena oblika, što čini 30,76 %.



Slika 1. Postotni udio konektora iz pisanih izvora i onih koji su potvrđeni u uzorku spontanoga govorenog jezika

Podaci o čestoti konektora s iscrpnoga popisa koji su potvrđeni i u govorenome jezičnom uzorku prikazani su u obliku brojčanih vrijednosti u Tablici 2.

Tablica 2. Zastupljenost konektora iz pisanih izvora u uzorku spontanoga govorenog jezika

Konektor	Pojavnosti	Konektor	Pojavnosti
i	597	isto	4
a	516	na kraju	4
pa	381	opet	4
onda	242	ovako	4
ali	233	u stvari (ustvari)	4
znači	50	upravo	4
baš	48	jedino	3

nego	47	bez obzira na to	3
jer	39	na primjer	3
samo	38	tamo	3
zato	35	odnosno	2
ili	32	prvo	2
tako	31	nakon toga	2
dakle	20	ipak	1
pak	15	jedino	1
ni	14	konačno	1
onako	12	međutim	1
zapravo	12	na taj način	1
inače	11	najprije	1
tu	11	ovdje	1
čak	10	tada	1
nit	5	tek	1
		Ukupan broj konektora	2450

Iz Tablice 2 vidljivo je da su najčešći u uzorku spontanoga govorenog jezika veznički (koordinirani) konektori *i*, *a*, *pa*, *ali* te priložni konektor *onda* koji se pojavljuju više od 100 puta. Konektor *i* najčešći je među analiziranim konektorima, pojavljuje se čak 597 puta, što znači da ima važnu ulogu u uspostavljanju kohezije spontanoga govorenog jezika. Česte su i dvočlane strukture gdje se *i* može ostvariti u obliku cjelovitog iskaza ili u kombinaciji s kojim drugim konektorom, najčešće *onda* ili diskursnom oznakom *ovaj*. Nakon konektora *i* sljedeće je najučestalije vezno sredstvo *a* koje se pojavljuje čak 516 puta. Po učestalosti se također izdvajaju konektor *pa* s 381 pojavnosti, *onda* koji se pojavljuje 242 puta te *ali* s 233 pojavnosti. Za preostale je konektore utvrđena niža zastupljenost, odnosno ostvaruju se između 10 i 50 puta (*znači*, *baš*, *nego* i dr.), dok najrjeđu zastupljenost pokazuju konektori koji se pojavljuju manje od 10 puta (*bez obzira na to*, *čak* itd.), a pojedini se pojavljuju samo jednom (*međutim*, *konačno* itd.).

4.2. Pojavnosti novih konektora u spontanome govorenom jeziku

Sljedećim istraživačkim pitanjem nastojalo se ustanoviti pojavljuju li se u korpusu spontanoga govorenog jezika konektori koji nisu zabilježeni u pisanim izvori-

ma. U Tablici 3 prikazane su brojčane vrijednosti ukupnoga broja konektora koji su pronađeni u analiziranome jezičnom uzorku.

Tablica 3. Pronađeni konektori u spontanome govorenom jeziku

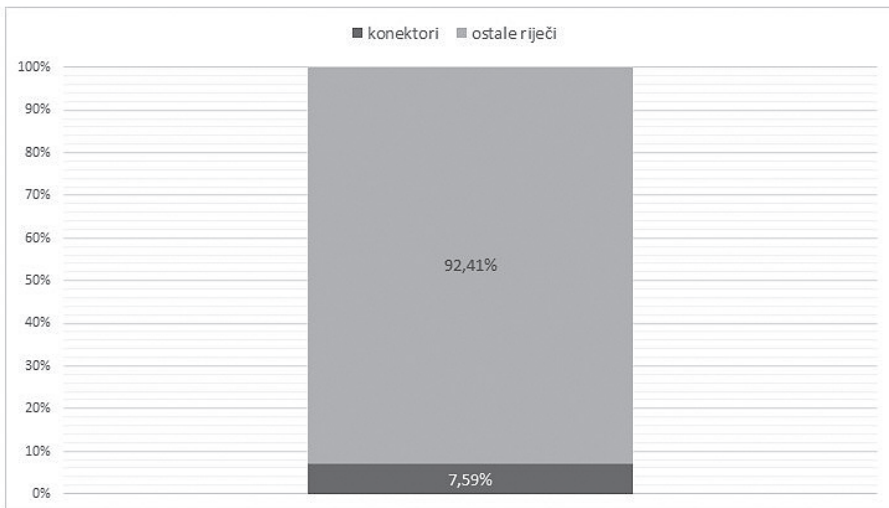
Konektor	Pojavnosti	Konektor	Pojavnosti
ma	84	iako	2
tako da	20	jerbo	1
još	14	čim	1
uglavnom	13	doduše	1
neka	13	pošto	1
makar	5	osim	1
s tim da	3	bar	1
u svakom slučaju	3	umjesto da	1
ionako	2	nakon svega toga	1
Ukupan broj konektora			167

Iz Tablice 3 vidi se da je u uzorku spontanoga govorenog jezika zastupljeno osamnaest novih konektora koji se ostvaruju ukupno 167 puta. Iako su pojavnosti pronađenih konektora prilično niske, dobiveni rezultati upućuju na to da se u spontanome govorenom jeziku mogu ostvariti jezične jedinice za koje je karakteristična tendencija pojavljivanja upravo u toj vrsti jezičnoga modaliteta. Pritom je najčešći konektor *ma* za koji je utvrđeno da se pojavljuje 84 puta. Osim što povezuje, osnovna je uloga *ma* pojačavanje sadržaja iskaza čiji je dio u odnosu na sadržaj iskaza koji mu prethodi. Rjeđe su zastupljeni konektori *tako da* (20 puta), *još* (14 puta) i *uglavnom* (13 puta). Konektorom *tako da* iskazuje se uzročno-posljedični odnos koji se temelji na izvođenju zaključka. Konektorom *još* dodaje se novi sadržaj u odnosu na prethodni iskaz i uglavnom se ostvaruje u kombinaciji s koordinativnim veznikom sastavnosti *i*. Konektorom *uglavnom* sažima se sadržaj koji prethodi uz dodavanje nove informacije. Konektor *makar* zamjenjiv je s konektorom *iako*, a oba služe kao nadrećenična vezna sredstva kojima se izražava odnos dopusnosti ili koncesivnosti.

4.3. Zastupljenost konektora u spontanome govorenom jeziku

Posljednje istraživačko pitanje odnosilo se na analizu zastupljenosti konektora u spontanome govorenom jeziku u odnosu na ukupan broj pojavnica u uzorku. Pritom konektori obuhvaćaju jezične jedinice iz pisanih izvora

koje su potvrđene u analiziranome jezičnom uzorku i one koje su u uzorku naknadno ustanovljene. Zastupljenost konektora u uzorku spontanoga govorenog jezika s obzirom na ukupan broj riječi prikazana je na Slici 2. Može se vidjeti da se u ispitanom uzorku konektori pojavljuju 2617 puta, odnosno konektori iz pisanih izvora pojavljuju se 2450 puta, dok se naknadno utvrđeni konektori ostvaruju 167 puta. U odnosu na ukupan broj pojavnica u uzorku spontanoga govorenog jezika, koji obuhvaća 36 043 riječi, konektori čine 7,59 % građe.



Slika 2. Zastupljenost konektora u spontanome govorenom jeziku

Iako je postotak konektora u ukupnome broju riječi relativno nizak, slika je nešto drugačija kada se promatra koliko se pojedini govornici služe konektorima u govorenome jeziku. Prosječno govornici upotrebljavaju konektore u 35 % iskaza (najmanji je zabilježeni postotak 19 %, a najveći 61 %) te oni obuhvaćaju prosječno 7,34 % riječi svakoga govornika (najmanji je zabilježeni postotak 4 %, a najveći 16 %).

Tablica 4. Prosječan postotak konektora po iskazu i konektora u odnosu na ukupan broj riječi govornika

	N	Minimum	Maksimum	Srednja vrijednost	Standardna devijacija
Konektori po iskazu	30	19	61	34,8	9.34
Konektori po broju riječi	30	4	16	7,34	1.78

5. Diskusija

Cilj ovoga rada bio je istražiti kako se konektorima kao formalnogramatičkim sredstvima ostvaruju odnosi među iskazima u spontanome govorenom jeziku. Pri tomu je naglasak stavljen na istraživanje pojavnosti oblika i čestote konektora u spontanij konverzaciji.

Sukladno ranijim istraživanjima (primjerice, Taboada i Gómez-González 2012) očekivalo se da će se u govorenome jeziku pojaviti manje različitih konektora nego u opisima hrvatskoga jezika temeljenima primarno na pisanome jezičnom modalitetu. Kao što je vidljivo iz Slike 1, postavljena je pretpostavka potvrđena. Naime, u analiziranom su uzorku zastupljena samo 44 konektora od ukupno 143 tražena oblika, što čini 30,76 % konektora iz iscrpnoga popisa koji se pojavljuju u spontanome govorenom jeziku. Ovakva se razlika i očekuje s obzirom na različite procese u oblikovanju pisanoga i govorenoga jezika. Dok se pisanje odvija u nizu žanrova od kojih svaki zahtijeva procjenu i povezivanje dijelova kako bi se očuvala logičko-pragmatička veza, u govorenome je diskursu vrlo snažan utjecaj interakcije, pa se i ostvaruju različiti jezični oblici (Castellà 2004).

Ranija su istraživanja pokazala da se neki jezični elementi s kohezivnom ulogom pojavljuju isključivo ili mnogo češće u govorenome jeziku (Castellà 2004, Biber 2006, Carter i McCarthy 2006). I u ovome se radu očekivalo da će se u govorenome jeziku pojaviti konektori koji nisu zabilježeni u opisima pisanoga jezika. Ta je pretpostavka također potvrđena te je ustanovljeno da se u govorenome jezičnom uzorku ostvaruje osamnaest novih konektora. No iako se pretpostavlja da se poje-

dini jezični elementi različito upotrebljavaju u govorenome i pisanome diskursu, važno je imati na umu da ni pisani ni govoreni modalitet nisu jedinstveni te se također znatno razlikuju s obzirom na žanrove, formalnost i stupanj interakcije. Primjerice, Crible i Cuenca (2017) upozoravaju da je moguće pronaći govorene jezične uzorke sa strukturom i uporabom kohezivnih sredstava koji sličje pisanim testovima, ali i obrnuto. Razlike između pisanoga i govorenoga jezika posebno su velike kada se proučavaju karakteristike žanrova unutar kojih se te jezične strukture ostvaruju. Naime, za spontanu je konverzaciju karakterističan vrlo nizak stupanj planiranja i visok stupanj interakcije (ibid.). Dakle, vrsta jezičnoga modaliteta nije jedini odlučujući kriterij pojavljivanja kohezivnih sredstava, već je potrebno uzeti u obzir stupanj formalnosti te razlike u registru i žanru. Iz toga razloga nije isključena mogućnost da se pojedini konektori naknadno utvrđeni u govorenome jezičnom uzorku u ovome radu pojave i u pisanome jeziku.

U skladu s istraživanjima u engleskome (Aşik i Tefik Cephe 2013) i slovenskome jeziku (Verdonik, Rojc i Stabej 2007) pretpostavljena je visoka zastupljenost konektora u analiziranom uzorku. Međutim, iz Slike 2 može se vidjeti da polazišna pretpostavka nije potvrđena. Naime, konektori čine 7,59 % od ukupnoga broja pojavnica, što je manje od očekivanih 10 – 20 %. Ova se nepodudarnost može objasniti različitim shvaćanjima pojma veznih sredstava, što dovodi i do različitosti u popisu potencijalnih traženih elemenata. Razlike se odnose prvenstveno na funkcionalna obilježja te vrstu i opseg jezičnih elemenata koji ulaze u kategoriju istraživane varijable. Primjerice, Verdonik, Rojc i Stabej (2007) raščlanjuju diskursne oznake s interakcijskom funkcijom u spontanim govorenim dijalozima, a kako interakcijske oznake imaju važnu ulogu u uspostavljanju i održavanju komunikacijskoga kanala, ne čudi visoka čestota upravo tih jezičnih elemenata. Zatim Aşik i Tefik Cephe (2013) osim interakcijskih oznaka obuhvaćaju i oznake s kohezivnom ulogom, što je rezultiralo visokom pojavnošću tih oblika u istraživanim korpusima. Druga mjera praćenja udjela konektora u govorenome jeziku, a to je prosječan postotak iskaza s konektorom u ukupnome broju iskaza, pokazuje važnost uloge tih jezičnih jedinica u govorenoj komunikaciji. Prema dobivenim rezultatima više od 30 % iskaza govornika sadrži konektor. Visoka se čestota konektora po iskazu može objasniti specifičnostima modaliteta i žanra u kojima se ostvaruju. Drugim riječima, spontana govorena konverzacija ostvaruje se s vrlo niskim stupnjem planiranja te su joj svojstvene sintaktička fragmentiranost i mnoštvo reduciranih struktura. Stoga česta upo-

raba konektora upućuje na govornikovo nastojanje da svoje iskaze oblikuje kao kohezivnu cjelinu uspostavljajući smislene odnose među njima.

Odgovori na istraživačka pitanja u ovome radu doprinose opisu vrsta i čestote konektora u hrvatskome govorenom jeziku, ali se dotiču i znatno širih pitanja istraživanja dvaju temeljnih vidova jezične djelatnosti, pisanja i govorenja. Preciznije, dotiču se razloga drugačije uporabe jezičnih sredstava u vrstama dvaju jezičnih modaliteta uopće, pa tako i razloga različite uporabe konektora. Govoreni jezik često se doživljava kao rječnički siromašniji, jednostavnije je sintaktičke strukture i općenito manje složen od pisanoga (Chafe 1982). Ipak, Halliday (1989) zauzima suprotno stajalište tvrdeći da je upravo govoreni jezik, iako rječnički siromašniji, gramatički složeniji zbog mnogih slučajeva implicitnog označavanja ili dvoznačnosti. Isto tako, modalitet jezične komunikacije mora se promatrati uključujući kontekstualne čimbenike te postojeći međuodnos različitih utjecaja, kao i razlike u planiranju i interakciji (ibid.). U tome slučaju proučavanje konektora trebalo bi razjasniti različite načine na koje se oni upotrebljavaju u govorenome i pisanome jeziku, to jest, uz analize pojavnosti i čestote, koje mogu biti protumačene u prilog zagovaratelja jednostavnije sintaktičke strukture govorenoga jezika (primjerice, Chafe 1982), opisati koje su sve uloge konektora u govorenome jeziku (i koliko se razlikuju od pisanoga), ali i kako se drugi (izvan)jezični elementi mogu naći u funkciji povezivanja teksta i/ili diskursa. Na umu treba imati i obilježja i razlike u žanrovima koji se istražuju jer se moguće različitosti u uporabi veznih sredstava mogu protumačiti kao rezultat žanrovskih varijacija.

Pri donošenju zaključaka o konektorima te općenito o razlikama između govorenoga i pisanoga jezika, potrebno je uzeti u obzir i razlike u izvorima podataka. Radovi koji se temelje na korpusnim istraživanjima u obzir uzimaju one korpusne u kojima su zastupljeni tekstovi različitih vrsta, različitih žanrova i različitih stupnjeva formalnosti. Primjerice, pisani korpusi, osim što su u pravilu veći, obuhvaćaju veći broj žanrova nego korpusi govorenoga jezika. Izravni opisi uporabe konektora u kontroliranim uvjetima jezičnog uzorkovanja, primjerice istovrsni zadatak u dvama modalitetima i/ili usporedba jednoga govornika u dvama modalitetima, nisu poznati. Zbog toga je u usporedbi konektora s obzirom na dva jezična modaliteta nužno promišljati koliko je manji postotak konektora posljedica samoga modaliteta, a koliko različite zahvaćenosti ukupne jezične proizvodnje u dvama modalitetima jezičnim uzorkovanjem. Osim toga, ovo se

istraživanje dotaklo samo opisa pojavnosti i čestote konektora u govorenome jeziku, bez analize značenja i funkcija konektora u kojima se oni u kontekstualnom okruženju mogu pojaviti. Razlike govorenoga i pisanoga jezika pokazuju da određeni jezični elementi ne samo da se pojavljuju u različitim omjerima već mogu imati i sasvim različitu ulogu. Naime, u analizi različitih diskursnih žanrova Castellà (2004) ustanovljuje da je raznovrsnost konektora u govorenim žanrovima manja nego u pisanima te da su oni koji se upotrebljavaju u govorenome jeziku višestrukofunkcionalni.

6. Zaključak

U ovome se radu prvi put opisuju konektori u govorenome diskursu hrvatskoga jezika. Rezultati pokazuju da konektori u govorenome jezičnom uzorku slijede obrazac poznat iz istraživanja drugih jezika: pojavljuje se manji broj konektora iz pisanoga jezika te su, s obzirom na formalnojezične razlike između pisanoga i govorenoga diskursa, pronađeni konektori koji nisu zabilježeni u opisima iz pisanoga jezika. Isto tako, pojašnjava se zašto su rezultati o čestotnosti konektora u hrvatskome jeziku različiti od onih dobivenih u drugim istraživanjima. No u ovome se istraživanju promatraju prvenstveno pojavnosti kohezivnih veza, i to unutar jednog ograničenog žanra. Zbog svega navedenoga može se zaključiti kako je ovaj rad tek prvi korak k novim istraživanjima konektora u govorenome jeziku, pri čemu je za spoznaje o njihovoj ulozi u spontanome govorenom jeziku potrebno proučiti kako se njihova uporaba razlikuje s obzirom na formalnost, žanr i stupanj interakcije te koji je raspon uporabe svake od tih jezičnih jedinica.

Zahvale: Ovaj rad sufinancirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom *Višerazinski pristup govornom diskursu u jezičnom razvoju* (UIP-2017-05-6603). Rad doktoranda Sare Košutar financiran/sufinanciran je iz „Projekta razvoja karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti” Hrvatske zaklade za znanost koji je financirala Europska unija iz Europskoga socijalnog fonda. Mišljenja, nalazi i zaključci ili preporuke navedene u ovom materijalu isključiva su odgovornost autora i ne odražavaju nužno stajališta Hrvatske zaklade za znanost, Ministarstva znanosti i obrazovanja i Europske komisije.

Literatura:

- ASIK, ASUMAN; CEPHE, PAŞA TEVFIK. 2013. Discourse Markers and Spoken English: Nonnative Use in the Turkish EFL Setting. *English Language Teaching* 6/12. 144–155.
- BADURINA, LADA. 2008. *Između redaka: studije o tekstu i diskursu*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- BADURINA, LADA; KOVAČEVIĆ, MARINA. 2001. *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Filozofski fakultet u Rijeci. Rijeka.
- BADURINA, LADA; MARKOVIĆ, IVAN; MIĆANOVIĆ, KREŠIMIR. 2008. *Hrvatski pravopis*. Matica hrvatska. Zagreb.
- BADURINA, LADA; MATEŠIĆ, MIHAELA. 2013. Poštalice pod povećalom: o jednoj posebnoj vrsti diskursnih oznaka. *Tuzla. Grad na zrnu soli*. Ur. Turbić-Hadgadžić, Amira. JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog nasljeđa Tuzlanskog kantona. Tuzla.
- BADURINA, LADA; PALAŠIĆ, NIKOLINA. 2012. Pragmatika veznih sredstava. *Sarajevski filološki susreti I, Zbornik radova (knjiga 1)*. Ur. Palić, Ismail. Bosansko filološko društvo. Sarajevo.
- BIBER, DOUGLAS. 1988. *Variation across Speech and Writing*. Cambridge University Press. Cambridge.
- BIBER, DOUGLAS. 2006. *University Language: A Corpus-Based Study of Spoken and Written Registers*. John Benjamins. Philadelphia.
- BROWN, GILLIAN; YULE GEORGE. 1983. *Discourse analysis*. Cambridge University Press. Cambridge.
- CARTER, RONALD; MCCARTHY, MICHAEL. 2006. *Cambridge grammar of English*. Cambridge University Press. Cambridge.
- CASTELLÀ, JOSEP MARIA. 2004. *Oralitat i Escriptura. Dues Cares de la Complexitat del Llenguatge*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- CHAFE, WALLACE. 1982. Integration and involvement in speaking, writing and oral literature. *Spoken and Written Language. Exploring Orality and Literacy (Advances in Discourse Processes)*. Ur. Tannen, Deborah. Academic Press. New York.
- CHAFE, WALLACE; DANIELEWICZ, JANE. 1987. Properties of written and spoken language. *Comprehending Oral and Written Language*. Ur. Horowitz, Rosalind; Samuels, S. Jay. Academic Press. New York.
- CHANET, CATHERINE. 2003. Fréquence des marqueurs discursifs en français parlé : quelques problèmes de méthodologie. *Recherches sur le français parlé* 18. 1–25.
- CRANE, PAUL A. 2000. Texture in text: a discourse analysis of a news article using Halliday and Hasan's model of cohesion. *Journal of School of Foreign Languages*. 131–156. <http://jairo.nii.ac.jp/0292/00000224/en>. (pristupljeno 21. studenoga 2018.)

- CRIBLE, LUDIVINE; CUENCA, MARIA JOSEP. 2017. Discourse Markers in Speech: Characteristics and Challenges for Corpus Annotation. *Dialogue and Discourse* 8/2. 149–166.
- CRYSTAL, DAVID. 1987. *The Cambridge Encyclopaedia of Language*. Cambridge University Press. Cambridge.
- ERMAN, BRITT. 2001. Pragmatic markers revisited with a focus on *you know* in adult and adolescent talk. *Journal of Pragmatics* 33/9. 1337–1359.
- FRASER, BRUCE. 1990. An approach to discourse markers. *Journal of Pragmatics* 14. 383–395.
- FRASER, BRUCE. 1999. What are discourse markers?. *Journal of Pragmatics* 31. 931–952.
- FRASER, BRUCE. 2005. Towards a theory of discourse markers. *Approaches to discourse particles*. Ur. Fischer, Kirstin. Elsevier Press. Amsterdam.
- FUNG, LORETTA; CARTER, RONALD. 2007. Discourse Markers and Spoken English: Native and Learner Use in Pedagogic Settings. *Applied Linguistics* 28/3. 410–439.
- GHASEMI, HAMTA; JAHROMI, MARYAM KHOSHBOUIE. 2014. The differences between spoken and written discourses in English. *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World* 6/4. 147–155.
- GHASEMI, MOHSEN. 2013. An Investigation into the Use of Cohesive Devices in Second Language Writings. *Theory and Practice in Language Studies* 3/9. 1615–1623.
- GLOVACKI-BERNARDI, ZRINJKA. 2004. *O tekstu*. Školska knjiga. Zagreb.
- HALLIDAY, MICHAEL; KIRKWOOD, ALEXANDER; HASAN, RAQUEL. 1976. *Cohesion in English*. Longman. London.
- HALLIDAY, MICHAEL; KIRKWOOD, ALEXANDER. 1989. *Spoken and written language*. Oxford University Press. Oxford.
- LUKE, KANG KWONG. 1989. The Cantonese Utterance Particle LA and the Accomplishment of Common Understandings in Conversation. *IPrA Papers in Pragmatics* 3/1. 39–87.
- KUVAČ KRALJEVIĆ, JELENA; HRŽICA, GORDANA. 2016. Hrvatski korpus govornog jezika odraslih (HrAL). *Fluminensia* 28/2. <http://talkbank.org/access/CABank/Croatian.html>. (pristupljeno 21. studenoga 2018.)
- LOUWERSE, MAX M.; MITCHELL, HEATHER HITE. 2003. Toward a Taxonomy of a Set of Discourse Markers in Dialog: A Theoretical and Computational Linguistic Account. *Discourse Processes* 35/3. 199–239.
- MACWHINNEY, BRIAN. 2000. *The CHILDES Project: Tools for analyzing talk. Third Edition*. Lawrence Erlbaum Associates. Mahwah, NJ.
- MACWHINNEY, BRIAN. 2007. The TalkBank Project. *Creating and Digitizing Language Corpora: Synchronic Databases, Volume 1*. Ur. Beal, Joan; Corrigan, Karen; Mois, Hermann. Palgrave-Macmillan. Houndmills.

- MELLO, HELIANA. 2014. Methodological issues for spontaneous speech corpora compilation. The case of C-ORAL-BRASIL. *Spoken Corpora and Linguistic Studies*. Ur. Raso, Tommaso; Mello, Helen. John Benjamins. Amsterdam/Philadelphia.
- MILLER, JIM; FERNANDEZ-VEST, M. M. JOCELYNE. 2006. Spoken and written language. *Pragmatic organization of discourse in the languages of Europe*. Ur. Bernini, Giuliano; Schwartz, Marcia L. Mouton de Gruyter. Berlin – New York.
- MILLER, JAMES EDWARD; WEINERT, REGINA. 1998. *Spontaneous Spoken Language: Syntax and Discourse*. Clarendon. Oxford.
- NIGOEVIĆ, MAGDALENA. 2010. *Diskursne oznake u hrvatskom i talijanskom jeziku (kontrastivna analiza)*. Doktorski rad. Sveučilište u Zadru. Zadar. 237. str.
- O'KEEFE, ANNE; MCCARTHY, MICHAEL; CARTER, RONALD. 2007. *From Corpus to Classroom: Language Use and Language Teaching*. Cambridge University Press. Cambridge.
- PALTRIDGE, BRIAN. 2006. *Discourse analysis: an introduction*. Continuum Discourse Series. London.
- PAVELIN LEŠIĆ, BOGDANKA. 2013. *Vizualna obilježja govorenoga jezika*. FF Press. Zagreb.
- PONS BORDERÍA, SALVADOR. 2006. A functional approach to the study of discourse markers. *Approaches to discourse particles*. Ur. Fisher, Kirsten. Elsevier. Amsterdam.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 1991. *Hrvatska skladnja: rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2001. *Druga hrvatska skladnja: Sintaktičke rasprave*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- QIANBO, LI. 2016. A Case Study on the Pragmatic Use of Discourse Markers. *Canadian Social Science* 12/11. 106–113.
- SCHIFFRIN, DEBORAH. 1987. *Discourse markers*. Cambridge University. Cambridge.
- SCHIFFRIN, DEBORAH. 2001. Discourse Markers: Language, Meaning, and Context. *The Handbook of Discourse Analysis*. Ur. Schiffrin, Deborah; Hamilton, Heidi E. Blackwell. Oxford.
- SILIĆ, JOSIP. 1984. *Od rečenice do teksta: teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva*. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb.
- SILIĆ, JOSIP. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput. Zagreb.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
- STOCKMAN, IDA J. 2010. Listener reliability in assigning utterance boundaries in children's spontaneous speech. *Applied Psycholinguistics* 31. 363–395.
- TABOADA, MAITE; GÓMEZ-GONZÁLEZ, MARÍA DE LOS ÁNGELES. 2012. Discourse markers and coherence relations: Comparison across markers, languages and modalities. *Linguistics and the Human Sciences* 6. 17–41.

VELČIĆ, MIRNA. 1987. *Uvod u lingvistiku teksta*. Školska knjiga. Zagreb.

VERDONIK, DARINKA; ROJC, MATEJ. 2006. *Are you ready for a call? – Spontaneous conversations in tourism for speech-to-speech translation systems*. European Language Resources Association (ELRA). http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2006/pdf/279_pdf.pdf. (pristupljeno 15. studenoga 2018.)

VERDONIK, DARINKA; ROJC, MATEJ; STABEJ, MARKO. 2007. Annotating discourse markers in spontaneous speech corpora on an example for the Slovenian language. *Language Resources and Evaluation Journal* 41/2. 147–180.

Connectives in Spontaneous Spoken Language

Abstract

Linking utterances in suprasentential units is fruitful subject in contemporary linguistics. Greater emphasis has been placed on examining connectives and (or) discourse markers in spoken language since recent studies have shown that these language units are more common to spoken language modality (e.g. O’Keeffe, McCarthy and Carter 2007). However, most research in Croatian language focused on examining cohesive ties in written discourse, while the suprasyntax of spoken discourse has not been studied (e.g. Velčić 1987, Glovacki-Bernardi 2004). Furthermore, research in other languages showed that certain linguistic elements fulfilling a connective function are more restricted to spoken genres and they do not appear in written ones (Biber 2006). The aim of this paper was to investigate connectives, considered as formal grammatical devices, in spontaneous spoken language of Croatian native speakers. In the present study, connectives are perceived as a subgroup of discourse markers and they encompass linguistic elements of surface structure whose primary function is cohesive. For the purpose of this research, the language samples of 30 participants were extracted from the Croatian Adult Spoken Language Corpus (Kuvač Kraljević and Hržica 2016; HrAL). The corpus was analysed by using a pre-established list of 143 connectives elicited from various written sources (scientific papers, grammars). Confirming the results from other studies, merely a small number of connectives from written sources appear in Croatian spoken language. Moreover, considering the formal linguistic variations between written and spoken discourse the connectives that are not annotated in linguistic sources were detected. However, contrary to our hypothesis about the high frequency of connectives in spoken language, their distribution in Croatian language sample was lower than expected.

Cljučne riječi: diskurs, konektori, spontani govoreni jezik, konverzacija

Keywords: discourse, connectives, spontaneous spoken language, conversation

Prilog 1. Konektori prikupljeni iz pisanih jezičnih izvora

Ukupni broj konektora iz pisanih izvora /			
Total number of connectors from written sources: 143			
ali	na temelju toga	poslije toga	treće
baš	na tome mjestu	potom	tu
bez obzira na to	nadalje	preciznije rečeno	tuda
bilo kako bilo	naime	prema tome (u)	u drugom redu
bolje reći	najprije	prije svega	u drugom slučaju
čak	nakon toga	prije toga	u isto vrijeme
dakle	naposljetku	primjerice	u među- vremenu
druga je stvar (što)	naprotiv	prvo	u neku ruku
drugim riječima	nasuprot tome	radi toga	u protivnom (slučaju)
drugo	nego	razlog je to što	u prvom redu
drukčije rečeno	ni	s druge strane	u prvom slučaju
i	niti	s jedne strane	u skladu s rečenim
ili	no	s obzirom na to	u skladu s tim
inače	odande	s tim (takvim) ciljem	u suprotnom
ipak	odatle	s tom namjerom	u takvu slučaju
isto tako	odavde	samo	u tom(e) slučaju
iz tih razloga	odnosno	shodno tomu	u trećem slučaju

iz toga proizlazi da	odonda	stoga	u tu svrhu
iz toga slijedi da	odonud	sukladno s tim	u vezi s tim
iza toga	onako	sve to upućuje na činjenicu da	ukratko
jedino	onamo	sve u svemu	unatoč svemu
jer	ončas	svejedno	unatoč tomu(e)
jednom riječju	onda	šalu na stranu	usprkos tomu(e)
jednostavnije rečeno	ondje	što je – tu je	upravo
k tome (u)	onuda	što se toga tiče	uslijed toga
kao na primjer	opet	štoviše	usto
kao primjer	osim toga	tada	ustvari
kao prvo	otad	tako	uz to
kao što je <već> najavljeno	ovako	također	uza sve to
kao što je <već> rečeno	ovamo	tamo	uzgred (budi rečeno)
konačno	ovdje	tek	za razliku od
međutim	pa	time	zapravo
na kraju	pak	to će reći da	zatim
na osnovi toga	pod tim uvjetom	to jest	zato
na primjer	pored toga	to znači da	zbog toga (što)
na taj način	poslije	točnije rečeno	
